

УДК 364.35:336.279:368.914(477)

Бороденко Тетяна Миколаївна*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів ім. В. Федосова
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
ORCID: 0000-0003-3202-5491***Гапонюк Микола Анатолійович***кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів ім. В. Федосова
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
ORCID: 0000-0002-1541-0307*<https://doi.org/10.25313/3083-7782-2026-5-43>

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ СИСТЕМНИХ РИЗИКІВ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Вступ. Пенсійна система України перебуває в точці структурної нестійкості, детермінованої одночасною дією демографічного, фінансового, інституційного та воєнного ризиків. Коефіцієнт заміщення, що знизився до 24,1% у 2025 р. (проти 40% за мінімальним стандартом МОП та 52% у країнах ОЕСР), рівень фінансової залежності Пенсійного фонду від держбюджету (~36%), а також критична нерозвиненість ринку НПФ (активи < 0,1% ВВП) формують системний запит на концептуальну переорієнтацію пенсійної політики.

Мета. Метою статті є комплексне дослідження системних ризиків пенсійного забезпечення України та ролі недержавних пенсійних фондів у їх мінімізації, обґрунтування авторської матриці проблем та рішень у сфері НПФ як інституційного інструменту зміцнення соціального захисту.

Матеріали і методи. Інформаційну базу склали дані НКЦПФР, ПФУ, УАІБ, Держстату за 2020–2025 рр.; звіт ОЕСР щодо стійкості пенсійної системи України (2024); Звіт Рахункової палати «Стійкість ПФУ в умовах воєнного стану» (2024); законопроект № 9212 (2023); соціологічне дослідження KSE Institute (2024). Застосовано методи системного аналізу, ризик-орієнтованого підходу, порівняльного аналізу, логічного узагальнення та прогнозування.

Результати. Розроблено авторську типологію системних ризиків пенсійного забезпечення у розрізі п'яти груп: демографічних, фінансових, інституційно-регуляторних, поведінкових та воєнних. Встановлено, що хронічна залежність ПФУ від бюджетних трансфертів (~36% доходів у 2025 р.) і структурна деформація ринку НПФ (концентрація 43% активів в одному фонді, скорочення кількості НПФ з 62 до 49 за 2020–2025 рр.) є взаємопов'язаними проявами системної дисфункції. Запропоновано авторську матрицю «проблема – рішення – ефект» для п'яти напрямів реформування НПФ з кількісно обґрунтованими параметрами.

Перспективи. Подальші дослідження мають бути спрямовані на актуарне моделювання наслідків запровадження обов'язкового II рівня та оцінку фіскальних ефектів від розширення системи стимулювання добровільних пенсійних накопичень в умовах поствоєнного відновлення.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, системні ризики пенсійного забезпечення, соціальний захист, коефіцієнт заміщення, солідарна система, накопичувальна система, пенсійна реформа, соціальне забезпечення.

Постановка проблеми. Пенсійна система є серцевиною системи соціального захисту і водночас одним з найбільших фіскальних навантажень на державний бюджет. Протягом 2020–2025 рр. Україна зіткнулась із безпреце-

Copyright © The Author(s).

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

дентним нашаруванням шоків — пандемічним (2020–2021), воєнним (2022 — дотепер) та демографічним (постійно наростаючим), — що трансформували пенсійну систему з «хронічно дефіцитної» на «системно нестійку». Рівень фінансової залежності Пенсійного фонду України (ПФУ) від трансфертів державного бюджету, розрахований нами як відношення трансферту до загальних видатків ПФУ, зріс з 34,7% у 2020 р. до 41,2% у 2023 р. і лише частково скоротився до ~36% у 2025 р. завдяки рекордному ЄСВ-збору (662,7 млрд. грн) [1; 2]. При цьому Рахункова палата України у першому в своїй історії аудиті ефективності ПФУ (2024) зафіксувала понад 800 тис. пенсіонерів із необґрунтовано завищеними пенсіями та системні вади управління бюджетом фонду [3], що засвідчує не лише фінансову, а й управлінську кризу. На цьому тлі третій рівень пенсійної системи — недержавні пенсійні фонди (НПФ) — залишається фактично не задіяним як буфер системних ризиків.

Наукова дискусія навколо шляхів реформування пенсійного забезпечення набула нового виміру після включення законопроекту № 9212 «Про накопичувальне пенсійне забезпечення» [4] до законодавчого порядку денного та повернення його на доопрацювання у квітні 2024 р. Це засвідчило не лише складність самого реформування, а й відсутність консенсусу щодо інституційної архітектури майбутнього накопичувального рівня. Дана стаття обстоює позицію, що НПФ — при відповідному інституційному вдосконаленні — можуть і мають стати центральним елементом управління системними ризиками пенсійного забезпечення, а не лише додатком до солідарної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем пенсійного забезпечення та ризиків пенсійної системи присвячені праці О. Длугопольського та Ю. Рудика [5], які систематизували ризики функціонування пенсійної системи в умовах воєнного стану. С. Зубик [6] наголошує на інституційній неспроможності НПФ акумулювати пенсійні накопичення при наявній регуляторній архітектурі. І. Луніна [7] обґрунтовує необхідність структурної перебудови міжбюджетних відносин, у т.ч. у частині пенсійного фінансування. Колектив авторів у межах звіту ОЕСР [8] вказує, що при збереженні поточних тенденцій демографічна криза унеможливить самофінансування солідарної системи вже до 2030-х рр. Романовська Ю. [9] аналізує механізми нейтралізації соціальних ризиків у пенсійній сфері. Дослідницька група Рахункової палати [3] ідентифікує управлінські та фіскальні вади ПФУ, що системно обтяжують бюджет. Незважаючи на значний обсяг напрацювань, комплексна ризик-орієнтована концепція розвитку НПФ як інструменту мінімізації системних загроз пенсійному забезпеченню залишається відсутньою в науковому дискурсі. Більшість досліджень або обмежуються описом поточного стану, або розглядають НПФ у відриві від загальної ризикової архітектури пенсійної системи — що і визначає лакуну, на заповнення якої спрямована дана стаття.

Мета. Метою дослідження є: розробка авторської типології системних ризиків пенсійного забезпечення України; аналіз стану та структурних деформацій ринку НПФ у динаміці 2020–2025 рр.; обґрунтування авторської матриці «проблема — рішення — ефект» для п'яти напрямів реформування НПФ із кількісно обґрунтованими параметрами; формулювання науково обґрунтованих висновків, що мають практичне значення для пенсійної політики.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення у сфері пенсійного забезпечення та діяльності недержавних пенсійних фондів, зокрема Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення», законопроект № 9212 «Про накопичувальне пенсійне забезпечення»; 2) офіційні статистичні та аналітичні матеріали; 3) праці вітчизняних та зарубіжних учених, що провадять наукові та науково-практичні дослідження у сфері пенсійного забезпечення, соціального захисту, функціонування фінансових ринків та недержавних пенсійних фондів, зокрема О. В. Длугопольського, Ю. С. Рудика, О. М. Пищуліної, І. О. Луніної, а також аналітичні звіти ОЕСР у частині стійкості пенсійної системи України. В процесі здійснення дослідження було використано такі наукові методи: теоретичного узагальнення та класифікації (для систематизації категоріального апарату «соціальний захист — пенсійне забезпечення — НПФ» та розробки авторської типології системних ризиків пенсійного забезпечення); статистичного групування та порівняльного аналізу (для дослідження динаміки показників пенсійної системи та ринку НПФ за 2020–2025 рр., виявлення структурних деформацій та міжнародних порівнянь); ризик-орієнтованого підходу (для ідентифікації та кількісної характеристики демографічних, фінансових, інституційно-регуляторних, поведінкових і воєнних ризиків пенсійного забезпечення); формалізації та синтезу (для побудови авторської матриці «проблема — рішення — очікуваний ефект» реформування системи НПФ із кількісно обґрунтованими параметрами); логічного узагальнення результатів (для формулювання висновків і обґрунтування напрямів подальших досліджень).

Виклад основного матеріалу. Соціальний захист у сучасній соціально-економічній теорії трактується як інституційно організована система гарантій захисту від соціальних ризиків — втрати доходу внаслідок старості, інвалідності, смерті годувальника, безробіття тощо. Пенсійне забезпечення є найбільш капіталомістким елементом системи соціального захисту і являє собою специфічний механізм міжчасового

перерозподілу доходів на основі принципів страхування від ризику дожиття до пенсійного віку. Логічний ланцюг «соціальний захист — соціальне страхування — пенсійне забезпечення — НПФ» відображає послідовну конкретизацію від загального до конкретного інституційного рівня.

У сучасній пенсійній теорії, що сягає концепції Р. Масгрейва та отримала операційне втілення у мультиплілярній моделі Світового банку [10], зміст кожного рівня пенсійної системи визначається саме кризь призму ризиків: I рівень (солідарний) несе демографічний ризик — чутливість до зміни коефіцієнта підтримки; II–III рівні (накопичувальні) несуть інвестиційний і валютний ризики, проте дозволяють диверсифікувати загальносистемний ризик і відв'язати виплати від поточної демографічної кон'юнктури [8]. З позиції ризик-орієнтованого підходу НПФ виступають не просто «додатковим» пенсійним інструментом, а інституційним хеджем проти системної нестійкості солідарної системи.

Принципово важливим є те, що, на відміну від думки окремих дослідників [6], які розглядають НПФ переважно як інструмент індивідуальних заощаджень, авторська позиція полягає у визнанні НПФ елементом загальносистемної архітектури управління пенсійними ризиками. Це вимагає принципово інших регуляторних підходів: не спрощеного ліцензування, а пруденційного нагляду; не добровільної участі як єдиної опції, а поступово масштабованої обов'язковості; не ринкової саморегуляції, а системи гарантування внесків. Відповідно, надалі НПФ розглядаються нами у двох вимірах: як інструмент управління ризиками та як об'єкт інституційного реформування.

Аналіз нормативно-правових актів, статистичних даних та наукової літератури [3; 5; 6; 8; 9] дозволив розробити авторську типологію системних ризиків пенсійного забезпечення України, що охоплює п'ять взаємопов'язаних груп (таблиця 1).

Дані Табл. 1 ілюструють динаміку ключових параметрів системи, на тлі яких розгортаються зазначені ризики.

Таблиця 1

Динаміка основних показників пенсійної системи України за 2020–2025 рр.

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Кількість пенсіонерів, млн. осіб	11,2	10,9	10,6	10,5	10,3	10,3
Кількість платників ЄСВ, млн. осіб	13,7	14,0	11,6	10,8	10,7	10,5
Коефіцієнт підтримки (платники / пенсіон.)	1,22	1,28	1,09	1,03	1,01	1,03
Середня пенсія, грн	3 239	3 733	4 416	5 182	5 852	6 410
Середня заробітна плата, грн	12 310	14 465	17 009	20 346	23 000	26 623
Коефіцієнт заміщення, %	26,3	25,8	26,0	25,5	25,4	24,1
Надходження ЄСВ, млрд. грн	320,8	376,6	443,1	468,9	536,0	689,9
Видатки ПФУ, млрд. грн	492,3	558,1	649,3	777,3	860,9	939,5
Трансферт з держбюджету, млрд. грн	141,3	147,4	172,4	244,2	244,9	251,0
Рівень фінансової залежності ПФУ, %	28,7	26,4	26,5	31,4	28,4	26,7

Джерело: складено автором за даними [1; 11; 12]

Авторська типологія системних ризиків пенсійного забезпечення представлена в Рис. 1.

Рис. 1 демонструє, що ризики пенсійного забезпечення є гетерогенними за природою та взаємно підсилюючими. Демографічний ризик матеріалізується у фінансовий (скорочення бази ЄСВ призводить до зростання дефіциту ПФУ), а інституційний ризик підсилює поведінковий (слабкий нагляд — втрати вкладників — зростання недовіри). Особливо значущим є виявлений зв'язок між воєнним та демографічним ризиками: на відміну від більшості досліджень, де ці ризики розглядаються окремо [5], авторська позиція полягає в тому, що вимушена міграція 6–8 млн. осіб є не тимчасовим шоком, а структурним демографічним зрушенням, що матиме 20–30-річний лаговий ефект на пенсійну систему. Це робить реформування НПФ ще більш невідкладним.

Рівень фінансової залежності ПФУ від держбюджету, що ми пропонуємо ввести як індикатор системної нестійкості, досяг максимуму у 2023 р. (31,4%) і дещо знизився у 2025 р. (26,7%) завдяки рекордному зростанню ЄСВ-бази. Втім, це зниження є кон'юнктурним, а не структурним: воно пояснюється зростанням номінальних зарплат, а не відновленням бази платників. За песимістичним демографічним сценарієм ОЕСР [8], до 2040 р. рівень залежності знову перевищить 40%, що підкреслює необхідність системного, а не косметичного вирішення.

Аналіз даних (таблиця 2) виявляє суперечливі тенденції на ринку НПФ, що не вкладаються в просту нарацію «зростання» чи «стагнації».

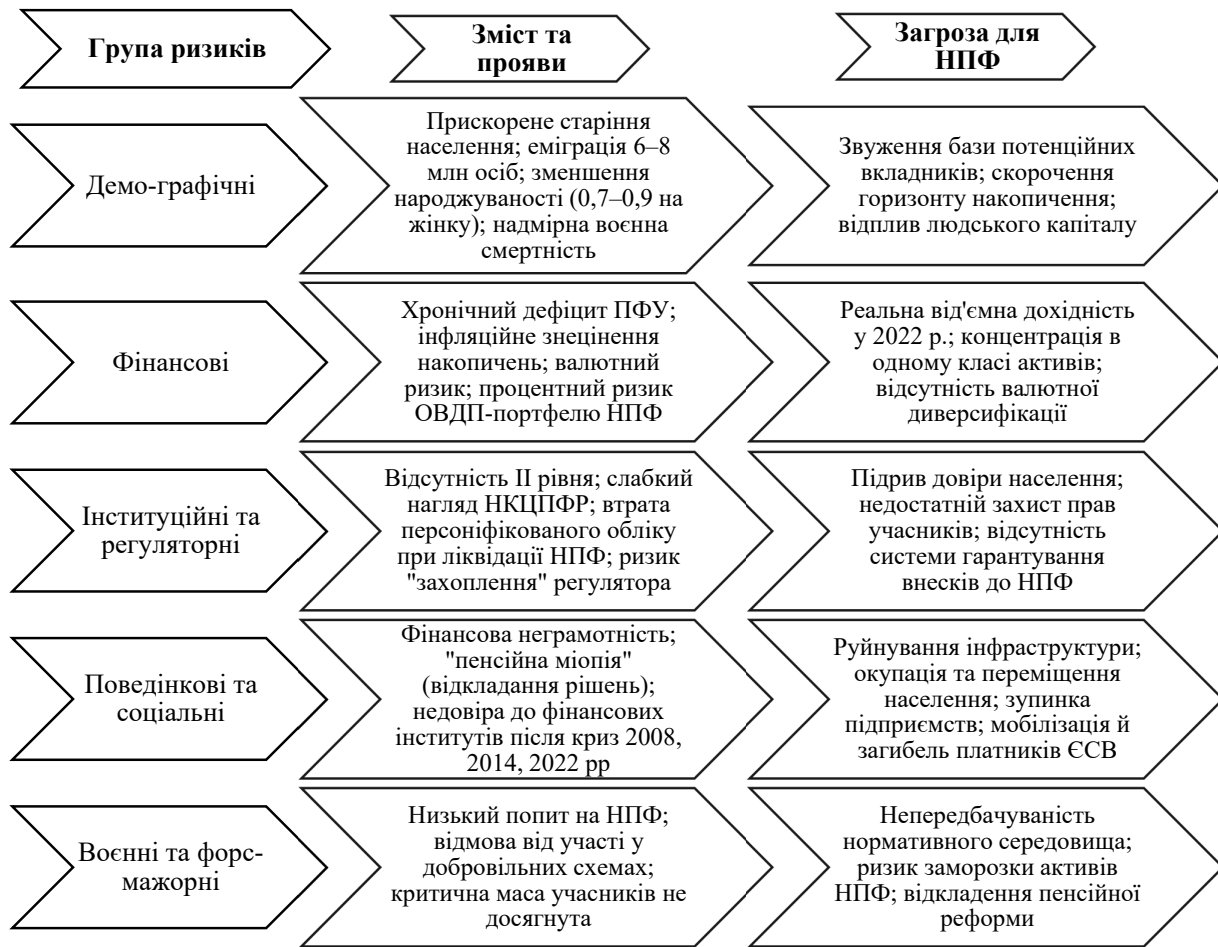

Рис. 1. Авторська типологія системних ризиків пенсійного забезпечення України

Джерело: розроблено автором на основі [3; 5; 8; 9; 13; 14]

Таблиця 2

Динаміка показників ринку недержавних пенсійних фондів України за 2020–2025 рр.

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Кількість НПФ, одиниць	62	62	62	63	61	49
Кількість учасників, тис. осіб	862,3	878,2	886,1	887,5	886,4	870
Загальні пенсійні активи, млрд. грн	3,06	3,51	3,24	4,10	5,22	6,5
Чиста вартість активів, млрд. грн	1,99	2,43	2,10	2,71	2,95	3,76
Пенсійні виплати (накопичено), млрд. грн	1,28	1,41	1,53	1,61	1,70	1,85
Частка активів НПФ у ВВП, %	0,08	0,08	0,07	0,07	0,08	0,09
Кількість учасників із виплатами, тис. осіб	82,1	88,3	91,5	94,2	94,2	97

Джерело: складено автором за даними [13; 14; 15]

Дані таблиці 3 дозволяють ідентифікувати три ключові тенденції. По-перше, відбувається ринкова консолідація: кількість НПФ скоротилась з 62 до 49 за 2020–2025 рр. (–21%), тоді як чиста вартість активів УАІБ зросла з 1,99 до 3,76 млрд. грн (+89%). Це свідчить не про деградацію, а про природне відсіювання неефективних фондів. По-друге, охоплення учасниками фактично стагнує: 870 тис. осіб у 2025 р. проти 862 тис. у 2020 р. — зростання менш ніж на 1% за 5 років, тоді як зайняте населення скоротилось з 15,7 млн. до 14 млн. осіб. Це означає, що відносно охоплення НПФ навіть дещо зросло, але абсолютна маса залишається недостатньою для системного ефекту.

Критичний аналіз аргументів опонентів реформування є методологічно необхідним. Позиція С. Зубика [6] щодо неспроможності НПФ обслуговувати пенсійні накопичення є методологічно коректною діагностикою поточного стану, однак хибною як прогностична оцінка. Адже масштаб ринку НПФ (< 0,1% ВВП) є наслідком відсутності обов'язковості, а не доказом принципової неефективності інструменту. Для

порівняння: польські ОФЕ на старті у 1999 р. також мали незначні активи, і лише обов'язковість забезпечила їх зростання до 18% ВВП до 2011 р. [8]. Аргумент щодо «ненадійності» НПФ після випадків втрати персоніфікованого обліку є справедливим, але потребує регуляторної відповіді — системи гарантування, а не відмови від інструменту [16].

На підставі ризик-орієнтованого аналізу стану пенсійної системи та ринку НПФ розроблено авторську матрицю «проблема — рішення — ефект» для п'яти напрямів інституційного вдосконалення (таблиця 3).

Таблиця 3

Авторська матриця проблем, рішень та очікуваних ефектів реформування НПФ в Україні

Напрямок	Ключова проблема	Запропоноване рішення	Очікуваний ефект
Законодавчий	Відсутність обов'язкового II рівня; законопроект № 9212 відправлено на доопрацювання	Поетапне запровадження обов'язкового накопичувального рівня: внесок роботодавця 1%; 2%; 3% + держспівфінансування до 3% від ФОП	Через 10 років — накопичення II рівня 3–5% ВВП
Інвестиційний	Понад 60% портфелів НПФ — ОВДП; відсутня валютна диверсифікація; від'ємна реальна доходність у 2022 р.	Введення ліміту ОВДП $\leq 50\%$; дозвіл на акції укр. емітентів $\leq 20\%$; після військового стану — іноземні активи $\leq 30\%$ за принципом обережного інвестора	Зростання реальної доходності до 3–5% річних у довгостроковій перспективі; зниження процентного ризику
Регуляторний та захист	Відсутня система гарантування внесків; при ліквідації НПФ учасники втрачають кошти; слабкий нагляд НКЦПФР	Створення Фонду гарантування пенсійних внесків (аналог ФГВФО); підвищення мін. капіталу КУА до 10 млн. грн; централізований реєстр учасників	Відновлення довіри; захист 870 тис. учасників; зниження ризику втрати коштів при виході НПФ з ринку
Фіскального стимулювання	Знецінена пільга з ПДФО (15% ліміт внесків, але база мала); відсутній стимул для роботодавців-МСБ	Підвищення ліміту до 20% ФОП для ЮО; введення державного бонусу 25% внеску фіз. особи (до 3000 грн/рік); звільнення від військового збору внесків до НПФ	Зростання добровільних внесків до НПФ на 30–50%; залучення до 200 тис. нових учасників щорічно
Фінансової грамотності	63% громадян не довіряють НПФ; 47% не розуміють пенсійного калькулятора	Обов'язкова пенсійна грамотність у шкільній програмі; безкоштовний персоніфікований пенсійний прогноз через ПФУ-online; кампанія МСП	Підвищення фінансової обізнаності; зростання попиту на НПФ; зменшення «пенсійної міопії»

Джерело: розроблено автором

Перший напрям — законодавче закріплення обов'язкового накопичувального рівня — є необхідною, але не достатньою умовою реформи. Ключова проблема зупиненого законопроекту № 9212 [4] полягає у відсутності вирішення «проблеми подвійного навантаження»: кошти ЄСВ, що нині йдуть на виплату поточних пенсій, частково мають бути перенаправлені на накопичувальні рахунки, що тимчасово збільшить дефіцит ПФУ. Авторська позиція: цей перехідний дефіцит має фінансуватися за рахунок спеціального стабілізаційного фонду, сформованого з коштів МФО та постконфліктної донорської допомоги — аналогічно до Польщі (1999) та Чехії (2013).

Другий напрям — диверсифікація інвестиційного портфелю НПФ — є критично важливим для забезпечення реальної доходності. Нині понад 60% активів НПФ вкладено в ОВДП [13], що забезпечує номінальний дохід, але при інфляції 12–26% (2024–2022 рр.) генерує від'ємну реальну доходність. Введення ліміту на ОВДП ($\leq 50\%$), дозволу на акції українських емітентів ($\leq 20\%$) та — після завершення воєнного стану — іноземних активів ($\leq 30\%$ за принципом обережного інвестора) відповідає найкращим практикам Чехії та Швеції і дозволить досягти реальної доходності на рівні 3–5% річних у довгостроковій перспективі [8; 17].

Третій напрям — система гарантування пенсійних внесків — є найбільш проблемним з точки зору фіскального навантаження, але найнеобхіднішим для відновлення довіри. Аудит Рахункової палати [3] встановив, що при ліквідації НПФ учасники залишались без захисту. Пропонована нами модель: Фонд гарантування пенсійних внесків із початковим капіталом 500 млн. грн (аналог ФГВФО), що фінансується за рахунок щорічних відрахувань НПФ у розмірі 0,1–0,2% активів. Страхове покриття — до 200 тис. грн на одного учасника.

Четвертий напрям — фіскальне стимулювання — є найшвидшим у реалізації. Чинна пільга з ПДФО (внески до НПФ не включаються до доходу в межах 15% нарахованої зарплати) фактично не діє через малий обсяг добровільних внесків. Ефективнішим є прямий державний бонус: 25% від суми внеску фізичної

особи до НПФ (але не більше 3 000 грн на рік) — за аналогією з чеською системою, де подібний механізм охопив понад 4 млн. учасників. Фіскальні втрати першого року оцінюємо в 0,6–0,9 млрд. грн — прийнятна ціна за потенційне залучення 150–200 тис. нових учасників щорічно.

П'ятий напрям — фінансова грамотність — є системним доповненням до регуляторних та фіскальних заходів. Дослідження [14] зафіксувало, що 63% громадян не довіряють НПФ, а 47% не розуміють пенсійного калькулятора. Без підвищення фінансової обізнаності будь-яке законодавче вдосконалення наштовхнеться на поведінкові бар'єри. Пропонується: а) введення обов'язкового курсу «Особисті фінанси» в старшій школі; б) щорічне автоматичне надання персоналізованого пенсійного прогнозу через портал ПФУ; в) масштабна інформаційна кампанія Мінсоцполітики із залученням роботодавців.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження засвідчує, що пенсійне забезпечення є складною системою управління ризиками, де НПФ виступають інституційним хеджем проти демографічних та фінансових загроз солідарній системі. Розроблена авторська типологія системних ризиків (5 груп) і індикатор «рівень фінансової залежності ПФУ» (26–31% упродовж 2020–2025 рр.) дозволяють операціоналізувати поняття системної нестійкості та відстежувати динаміку реформ. Ринок НПФ демонструє ознаки консолідації (скорочення кількості фондів з 62 до 49 при зростанні активів), однак залишається структурно деформованим: охоплення не перевищує 5% зайнятих, частка активів у ВВП — 0,1%.

Авторська матриця «проблема — рішення — ефект» обґрунтовує п'ять взаємодоповнювальних напрямів реформування НПФ із кількісно визначеними параметрами: поетапне запровадження обов'язкового II рівня (ставка 1%-3%); диверсифікація інвестиційного портфелю (ліміт ОВДП ≤ 50%, акції ≤ 20%); система гарантування внесків (покриття до 200 тис. грн); прямий державний бонус до добровільних внесків (25%, до 3 000 грн/рік); масштабна програма фінансової грамотності. Комплексна реалізація зазначених заходів дозволить упродовж 10–15 років підвищити коефіцієнт заміщення на 5–8 в.п. та накопичити активи II–III рівнів на рівні 3–5% ВВП.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим вивченням зарубіжного досвіду функціонування накопичувальних пенсійних систем та можливостей його адаптації до українських реалій, дослідженням поведінкових чинників участі населення у недержавному пенсійному забезпеченні, а також аналізом ефективності податкових стимулів для розвитку ринку НПФ в умовах поствоєнного відновлення економіки України.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ВНЕСОК АВТОРІВ: Усі автори зробили внесок порівну.

ФІНАНСУВАННЯ: Автори не отримували фінансування для цього дослідження.

ЗАЯВА ПРО ДОСТУПНІСТЬ ДАНИХ: Не застосовується.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Література

1. Бюджет Пенсійного фонду України на 2024–2025 роки. *Пенсійний фонд України*. URL: <https://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2026).
2. 2025 року до загального фонду державного бюджету надійшло 2,66 трильйона гривень. *Урядовий кур'єр*. 2026. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/2025-roku-do-zagalnogo-fondu-derzhavnogo-byudzhetu/> (дата звернення: 20.01.2026).
3. Стійкість Пенсійного фонду України в умовах воєнного стану : Звіт про результати аудиту ефективності № 49-2/2024. *Рахункова палата України*. Затверджено 22.10.2024. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/49-2_2024/Zvit_49-2_2024.pdf (дата звернення: 01.11.2024).
4. Про накопичувальне пенсійне забезпечення : Законопроект від 17.04.2023 № 9212. *Верховна Рада України*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=77681 (дата звернення: 10.04.2026).
5. Длугопольський О.В., Рудик Ю.С. Проблеми та ризики функціонування системи пенсійного забезпечення України за умов воєнного стану. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 4. С. 19–29. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.4.19.29>
6. Зубик С. На часі чесне обговорення спроможності НПФ обслуговувати пенсійні накопичення. *Дзеркало тижня*. 2025. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/nederzhavni-pensijni-fondi-ljakajucha-statistika-jaku-ihnorujut-reformatori-.html> (дата звернення: 10.04.2026).
7. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин. Київ : Наукова думка, 2006. 432 с.
8. Safeguarding the sustainability of the Ukrainian pension system. *OECD Economics Department Working Papers*. 2024. No. 1805. DOI: [10.1787/fe202a7e-en](https://doi.org/10.1787/fe202a7e-en)

9. Романовська Ю. Реформування пенсійного забезпечення в Україні. *Scientia fructuosa*. 2024. № 5. С. 34–47. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2024\(157\)03](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)03)
10. Averting the old age crisis: Policies to protect the old and promote growth. Oxford: Oxford University Press, 1994. 402 p.
11. Середня заробітна плата штатних працівників. *Державна служба статистики України*. 2025. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2026).
12. Пенсійний звіт: нові й старі проблеми пенсіонерів. *Дзеркало тижня*. 2025. URL: <https://zn.ua/ukr/finances/pensijnij-zvit-novi-j-stari-problemi-pensioneriv.html> (дата звернення: 10.04.2026).
13. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.03.2024. Київ: НКЦПФР, 2024. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/npf_1_kv-2024.pdf (дата звернення: 10.04.2026).
14. Pension system in Ukraine: Citizens' perspective. *VoxUkraine / KSE Institute*. November 2024. URL: <https://vox-ukraine.org/en/pension-system-in-ukraine-citizens-perspective> (дата звернення: 10.04.2026).
15. Щомісячний огляд діяльності НПФ. *УАІБ*. Вересень 2025. URL: <https://www.uaib.com.ua/analituaib/npf-month/uaib-shchomisyachniy-oglyad-diyalnosti-nederzhavnih-pensiynih-fondiv-v-ukrajini-veresen-2025-roku> (дата звернення: 20.10.2025).
16. Крушинська А. В., Кравець І. М. Недержавне пенсійне страхування як перспективний напрям соціальної політики України. *Університетські наукові записки*. 2022. № 1–2 (85–86). С. 160–176. DOI: <https://doi.org/10.37491/UNZ.85-86.13>
17. Федина В. Недержавні пенсійні фонди на фінансовому ринку: міжнародний досвід та вітчизняні реалії. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2025. № 4(18). DOI: <http://doi.org/10.32750/2025-0471>

References

1. Pension Fund of Ukraine. (2025). *Biudzhet Pensiinoho fondu Ukrainy na 2024–2025 roky* [Budget of the Pension Fund of Ukraine for 2024–2025]. Retrieved from <https://www.pfu.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Uriadovyi kurier. (2026). *2025 roku do zahalnoho fondu derzhavnogo biudzhetu naidiishlo 2,66 trylionu hryven* [In 2025, UAH 2.66 trillion was received into the general fund of the state budget]. Retrieved from <https://ukurier.gov.ua/uk/news/2025-roku-do-zagalnogo-fondu-derzhavnogo-byudzhetu/> [in Ukrainian].
3. Accounting Chamber of Ukraine. (2024). *Stiikist Pensiinoho fondu Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: Zvit pro rezultaty audytu efektyvnosti № 49–2/2024* [Sustainability of the Pension Fund of Ukraine under martial law: Performance audit report No. 49–2/2024]. Retrieved from https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/49-2_2024/Zvit_49-2_2024.pdf [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2023). *Pro nakopychuvanne pensiine zabezpechennia: Zakonoproekt vid 17.04.2023 № 9212* [On accumulative pension provision: Draft Law dated April 17, 2023 No. 9212]. Retrieved from https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=77681 [in Ukrainian].
5. Dluhopolskyi, O. V., & Rudyk, Yu. S. (2023). Problemy ta ryzyky funktsionuvannia systemy pensiinoho zabezpechennia Ukrainy za umov voiennoho stanu [Problems and risks of the pension security system of Ukraine under martial law]. *Innovation and Sustainability*, 4, 19–29. <https://doi.org/10.31649/ins.2023.4.19.29> [in Ukrainian].
6. Zubyk, S. (2025). *Na chasi chesne obhovorennia sromozhnosti NPF obsluhovuvaty pensiini nakopychennia* [Time for an honest discussion of NPF capacity to service pension savings]. *Dzerkalo tyzhnia*. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/nederzhavni-pensijni-fondi-ljakajucha-statistika-jaku-ihnorujut-reformatori-.html> [in Ukrainian].
7. Lunina, I. O. (2006). *Derzhavni finansy ta reformuvannia mizhbiudzhetnykh vidnosyn* [Public finances and reform of interbudgetary relations]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
8. OECD. (2024). *Safeguarding the sustainability of the Ukrainian pension system. OECD Economics Department Working Papers, 1805*. <https://doi.org/10.1787/fe2024a7e-en>
9. Romanovska, Yu. (2024). Reformuvannia pensiinoho zabezpechennia v Ukraini [Reforming pension provision in Ukraine]. *Scientia fructuosa*, 5, 34–47. [https://doi.org/10.31617/1.2024\(157\)03](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)03) [in Ukrainian].
10. World Bank. (1994). *Averting the old age crisis: Policies to protect the old and promote growth*. Oxford: Oxford University Press.
11. State Statistics Service of Ukraine. (2025). *Serednia zarobitna plata shtatnykh pratsivnykiv* [Average wages of full-time employees]. Retrieved from <https://ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
12. Dzerkalo tyzhnia. (2025). *Pensiinyi zvit: novi y stari problemy pensioneriv* [Pension report: New and old problems of pensioners]. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/finances/pensijnij-zvit-novi-j-stari-problemi-pensioneriv.html> [in Ukrainian].
13. NSSMC. (2024). *Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnogo pensiinoho zabezpechennia stanom na 31.03.2024* [Results of development of the non-state pension provision system as of 31.03.2024]. Kyiv: NSSMC. Retrieved from https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/npf_1_kv-2024.pdf [in Ukrainian].
14. VoxUkraine / KSE Institute. (2024). *Pension system in Ukraine: Citizens' perspective*. Retrieved from <https://vox-ukraine.org/en/pension-system-in-ukraine-citizens-perspective>

15. UAIB. (2025). *Shchomisiachnyi ohliad diialnosti NPF* [Monthly review of NPF activity]. Retrieved from <https://www.uaib.com.ua/analituaib/npf-month/uaib-shchomisyachniy-oglyad-diyalnosti-nederzhavnih-pensiynih-fondiv-v-ukrajini-veresen-2025-roku> [in Ukrainian].

16. Krushynska, A. V., & Kravets, I. M. (2022). Nederzhavne pensiine strakhuvannia yak perspektyvnyi napriam sotsialnoi polityky Ukrainy [Non-state pension insurance as a promising area of social policy of Ukraine]. *Universytetski naukovi zapysky*, 1–2(85–86), 160–176. <https://doi.org/10.37491/UNZ.85–86.13> [in Ukrainian].

17. Fedyna, V. (2025). Nederzhavni pensiini fondy na finansovomu rynku: mizhnarodnyi dosvid ta vitchyzniani realii [Non-state pension funds in the financial market: International experience and domestic realities]. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*, 4(18). <https://doi.org/10.32750/2025–0471> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 26.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.05.2026

Дата публікації: 30.05.2026

Borodenko Tetiana

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
Finance named after V. Fedosov
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman*

Gaponiuk Mykola

*Candidate of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Finance
named after V. Fedosov
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman*

NON-STATE PENSION FUNDS AS AN INSTRUMENT FOR STRENGTHENING SOCIAL PROTECTION AMID SYSTEMIC RISKS OF UKRAINE'S PENSION SYSTEM

Summary. Introduction. Ukraine's pension system is at a point of structural instability, driven by the simultaneous action of demographic, financial, institutional, and military risks. The replacement rate declining to 24.1% in 2025 (against the ILO minimum of 40% and the OECD average of 52%), the Pension Fund's financial dependence on budget transfers (~36% of revenues), and the critical underdevelopment of the NPF market (assets < 0.1% of GDP) generate a systemic demand for a conceptual reorientation of pension policy.

Purpose. The paper aims to comprehensively investigate the systemic risks of Ukraine's pension system and the role of non-state pension funds in their mitigation, and to substantiate an original problem-solution matrix for NPFs as an institutional instrument of social protection.

Materials and methods. The information base comprises NSSMC, PFU, UAIB, and State Statistics Service data for 2020–2025; the OECD report on the sustainability of the Ukrainian pension system (2024); the Accounting Chamber Report "PFU Sustainability under Martial Law" (2024); Draft Law No. 9212 (2023); and the KSE Institute sociological survey (2024). Methods of systems analysis, risk-oriented approach, comparative analysis, logical synthesis and forecasting were applied.

Results. An original typology of systemic risks of pension provision across five groups is developed: demographic, financial, institutional-regulatory, behavioural, and military. The PFU's chronic dependence on budget transfers (~36% of revenues in 2025) and the structural deformation of the NPF market (43% of assets concentrated in one fund, decline in NPF numbers from 62 to 49 over 2020–2025) are identified as interrelated manifestations of systemic dysfunction. An original 'problem-solution-effect' matrix for five directions of NPF reform is proposed with quantitatively justified parameters.

Discussion. Future research should focus on actuarial modelling of the consequences of introducing a mandatory second pillar and on assessing the fiscal effects of expanding the system of incentives for voluntary pension savings in the post-war recovery context.

Key words: non-state pension funds, systemic pension risks, social protection, replacement rate, solidarity system, funded system, pension reform, social security.